

ARQUITECTURA DEL PODER. V. GASCÓ I L'AJUNTAMENT DE GANDIA

Inmaculada Aguilar Civera
Ferran Mut Oltra

Resulta paradoxal, sens dubte, parlar sobre el segle de les llums en un moment en què el model de concepció del món és radicalment distint al d'aleshores. Just, quan ja no és possible atribuir al saber un índex de validesa respecte a criteris comunament acceptats, ni determinar-lo en una posició fixa dintre d'un quadre genèric; en un moment en què la ciència incorpora la subjectivitat, plantejant-se la pèrdua de la certitud atacant frontalment els fonaments de la lògica; en aquest punt, en què la condició general del nostre temps és la cultura del mosaic, en què les parts s'afermen entre si per formar el tot; en el qual la cultura sols concep un concepte de sistema obert, fundat en interaccions, lligat a circumstàncies i no més a essències; en què immersos, en fi, en una concepció de la ciutat aliena a la globalitat i centrades les accions en la realització i resolució conseqüent de parts d'ella formalment completes, havent fracassat definitivament les utòpiques propostes de refundició d'una nova Acadèmia, ⁽¹⁾ sembla realment difícil centrar-se en una època en què la lluita fonamental rau en la instauració de criteis de validesa universal, concepcions globalitzadores, voluntat de formalitzar llenguatges homogenis, reconeixement de principi d'autoritat en el món clàssic i submissió a "la regla" fustigant qualsevol excès. ⁽²⁾

Aquesta i no una altra és la posició de Vicent Gascó, el 1778, any en què projecta la Casa Consistorial de Gandia. Ningú com ell no representa l'esperit de l'època. Des de la seua posició de Director de la secció d'Arquitectura de l'acabada de fundar Acadèmia de Sant Carles de València encapçalarà la transformació de l'Arquitectura des d'un barroc tardà vers el neoclassicisme, partint d'una actitud certament radical. Avui aqueixa radicalitat de plantejament queda diluïda en el conjunt edificat fa a penes catorze anys i que constitueix l'Ajuntament actual. Sorprén, a poc avesat que siga un observador, descobrir la façana de Gascó fora del context per al qual fou creada, semiexempta, allunyada del diàleg amb aqueixa arquitectura de fort arrelament popular que la dotava de sentit, flotant en aqueix context mesquí de grollera imitació dels llenguatges clàssics de la tasca difusora dels quals, paradoxalment, es va encarregar Gascó. El resultat actual és una obra d'època incerta, que

1.- Secchi, B.: "Le condicione sono cambiate: Casabella, n. 498/499, 1984. Moles, A.: *Sociodinámica de la Cultura*, ed. Paidós, Buenos Aires, 1978. Serres, M.: *El paso del Noroeste*, ed. Debate, Madrid 1991. Deleuze, G.: *Pourparlers*, Les éditions de minuit, Paris 1990. Lyotard, F. J.: *La condición Posmoderna*, ed. Catedra, Madrid 1984. Paz, O.: *Corriente Alterna*, ed. Seix Barral, Barcelona 1967. De Fusco, R. y Lenza, C.: *Le nuove idee di Architettura*. Etaslibri, Milano 1991.

2.- Fernández Alba, A.: "Alternativa neoclásica de la arquitectura o el exceso del frenesí burgués" *Nueva Forma*, n. 99, Abril 1974. Horkheimer, M. y Adorno, T.W.: *Dialéctica del iluminismo*, ed. Sudamericana, Buenos Aires, 1971. Rosenblum, R.: *Transformaciones en el arte del siglo XVIII*, ed. Taurus, Madrid 1986. Praz, M.: *Gusto neoclásico*, ed. Gustavo Gili, Barcelona 1982. Chueca Goitia, F.: *Varia neoclásica*, Madrid 1973. Rykwert, J.: *Los primeros modernos*, ed. Gustavo Gili, Barcelona 1982. Kaufmann, E.: *La arquitectura de la Ilustración*, ed. Gustavo Gili, Barcelona 1974.

actua com a contenidor d'unes funcions que en un espai de temps breu han posat al descobert la seva obsolescència i que contrasta amb la potència i claredat de la façana neoclàssica.

Gascó intervé en un teixit urbà consolidat, entre mitgeres. La façana s'incorpora a una plaça porticada. Allí l'Ajuntament no és més que una petita part, fet que força a l'arquitecte a adoptar una posició clarament neoclàssica, prenent com a punt de partida la diferenciació en l'escala com a mètode compositiu i la concepció de la Casa Consistorial com a representació del control polític de la ciutat; d'ací el seu caràcter monumental diferenciat de l'edificació del seu entorn.

Pel que fa als aspectes lingüístics de l'edifici, destaquen el posicionament en el que s'ha denominat classicisme radical. No cap excés: mesura, norma... contraposició al barroc en la sobrietat del llenguatge. L'esquema compositiu emprat per Gascó és sever i simple, una planta baixa porticada, de pedra picada i marcat bocellament, ressaltant les impostes i claus dels arcs, la planta principal i les golfes vénen unificades a través d'un ordre gegant dòrics de columnes adossades sobre pedestals que remata un sobri entaulament del mateix ordre. Per a la coronació de l'edifici una balustrada de pedra amb quatre bustos que representen les quatre virtuts: prudència, justícia, fortalesa i tempraça, "que semblen pròpies d'aquest edifici", ens diu el propi Gascó.⁽³⁾ El tema de la balustrada es repeteix i s'empra també per unir els pedestals de l'ordre monumental davant dels tres grans finestrals del saló a principal, obertures adovellades amb senzilles i estrictes motlures, sobre les quals i marcant la segona planta o golfes, dos simples quadrats incisos en els paraments laterals i cercle guarnit d'un bosel i filet amb motllura de llorer al centre, variació, front a la repetició, indicativa de la seva axialitat i representativa de la promoció Reial i estatal de l'edifici. Aquest esquema compositiu, plantejat amb gran sobrietat per Gascó, manté al seu torn una altra característica típica del neoclassicisme, la seva universalitat, allunyat de particularismes i regionalismes. La traça d'aquesta façana ha estat emprada en nombroses ocasions tant a Espanya com fora d'ella, només cal anomenar el projecte per al tancament de la plaça d'armes del Palau Reial de Madrid de Ventura Rodríguez, realitzat el 1758, on utilitza aquest esquema compositiu en els seus pavellons extrems. També s'observa en els plans per al Palau de Buenavista en les seves façanes al pati; o bé, el primer projecte de Silvestre Pérez, de 1819, per a la façana de la Casa Consistorial de Bilbao, esquema que amplia (de tres a cinc obertures) per a la casa Consistorial de Sant Sebastià, fins i tot es repeteix en moltes ocasions en els dissenys dels alumnes de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles de València, com és el cas de la casa Consistorial de F. Pechuan, l'ccadèmia i caserna de V. Martí, l'hospici de J. Cuenca o la duana de P. Serra.⁽⁴⁾

Hi ha una voluntat pedagògica i una clara voluntat de representació monumental. Som davant un edifici públic: així ho manifesta en carta dirigida a l'Ajuntament el propi Consell;⁽⁵⁾ aquest recomana a les instàncies municipals que procedesca a l'encàrrec del projecte a algun acadèmic de Sant Carles de València per "arreglar-lo amb seriositat i lluïment d'una Casa Capitular en una

3.- A.M.G. "Capitulos y condiciones bajo los quales se ha de subastar y executar la obra de la Casa Consistorial, Carceles y Avitacion del carcelero de la ciudad de Gandia" V. Gascó. 18 de septiembre de 1778, B. 1809.

4.- Sambricio, C.: *La arquitectura española de la Ilustración*, Madrid 1986, pag. 226-227, 393. AAVV.: *El arquitecto D. Ventura Rodriguez (1717-1785)*, Ayuntamiento de Madrid, 1983, pag. 141, 170. Miguel, C. de y Chueca, F.: *Modelo para un palacio en Buenavista. Ventura Rodriguez*, ed. Plutarco, Madrid 1935, pag. 60, 62. Navascues, P.: "Del Neoclasicismo al Modernismo, Arquitectura" vol. V de la col. *Historia del Arte Hispánico*, ed. Alhambra, Madrid 1979, pag. 29-31. Berchez, J. y Corell, V.: *Catálogo de Diseños de Arquitectura de la Real Academia de BB.AA. de San Carlos de valencia 1768-1846*. C.O.A.V.M., València 1981, pag. 48, 203, 234, 243, 311.

5.- A.M.G. *Cartas-Ordenes*, 1778, B-209.

ciutat principal i bella com és Gandia". La resposta al requeriment, sense més comentari, no es fa esperar. Immediatament i a través de Viñals i Clemente⁽⁶⁾ es realitzen les gestions pertinents per a que Vicent Gascó es faça càrrec del projecte. En aqueix moment, l'Arquitecte es troba en plena potència creativa, no exempta de bel.ligerància, aqueixa bel.ligerància en la implantació del nou estil que va caracteritzar en aqueixos anys a l'Acadèmia de Sant Carles de València, per damunt de la de San Fernando.

Arrere va quedar ja el cúmul d'indecisions d'un Ajuntament que mai no va destacar per la seva claredat d'idees. El detonant inicial de la qüestió que ens ocupa va ser l'incendi declarat a la presó de l'Ajuntament el dia 12 d'abril del 1773 ⁽⁷⁾, que va afectar la Sala Capitular, Arxiu i Presó. Quedaren, doncs, afectats els punts neuràlgics de la institució: el teatre del poder, el dipòsit del saber i la representació de l'ordre públic. Ràpidament es posa en marxa la maquinària per a procedir a la seva reconstrucció. Els mestres de la ciutat Joseph Martínez i Florencio Thebar redacten una memòria de les obres a executar per a reparar els desperfectes. Prèviament van procedir a l'enderroc de part de la teulada de la casa "que habita el pregoner i que està la presó del jutjat". Pel que sembla el foc va afectar l'Arxiu "per ser sols a paret mitgera" amb la presó; i la Sala Capitular per efecte del foc "es va consentir i es va crebrantar, havent d'apuntalar-la, amb la qual cosa no es pot usar la dita sala". La memòria presentada per Martínez i Thebar ⁽⁸⁾ no plantejava altre objectiu que cosir la ferida causada per l'atzar o la negligència.

Com a conseqüència de la memòria citada es desencadena un primer conflicte amb caires gremials. Una vegada aprovada la dita memòria, en la qual col.labora com a fuster Claudio Lacosta, l'11 de juliol ⁽⁹⁾ s'efectua el corresponent pregó per a la seva adjudicació. El preu d'eixida és de 1350 s. Tanmateix Andreu Verdú i Josep Reyes, mestres fusters, junt amb Agustí Cuquerella, mestre manyà, sol.liciten una major definició dels apartats de fusteria i manyeria i que es desglosse en tres contractes diferents oposant-se a la monopolització de les obres pels mestres d'obres, iniciant-se així un conflicte que posa de manifest la indefinició de les competències professionals del moment; al.leguen que l'esmentat desglossament comportaria un major benefici per a les arques del comú, pel que suposaria de major competència. La resposta de Martínez no es fa esperar utilitzant una argumentació que encara avui és comunament acceptada: el desglossament en diverses contractes multiplica innecessàriament el nombre d'interlocutors front a l'Administració que amb una contracta única disposaria de major agilitat negociadora. Assistim, doncs, a una lluita oberta entre gremis, en què les argumentacions no fan sinó emmarcar els interessos i intencions dels actors. La solució a la qüestió vé donada per Pasqual Aguilar, Síndic Personer, qui no dubta en atorgar la raó a Verdú, Reyes i Cuquerella sobre la base que amb una sola contracta Joseph Martínez faria "agregació de les tres hisendes" evitant una rebaixa més substancial als fons municipals. Aguilar encarna la reacció de l'Ajuntament contra la creació de les figures de "Diputats i Síndic Personer" en base a les reformes del 1766, aliens al reduït cercle familiar de l'oligarquia terrinent⁽¹⁰⁾ que controlava l'Ajuntament. Tanmateix, aquest conflicte, que no

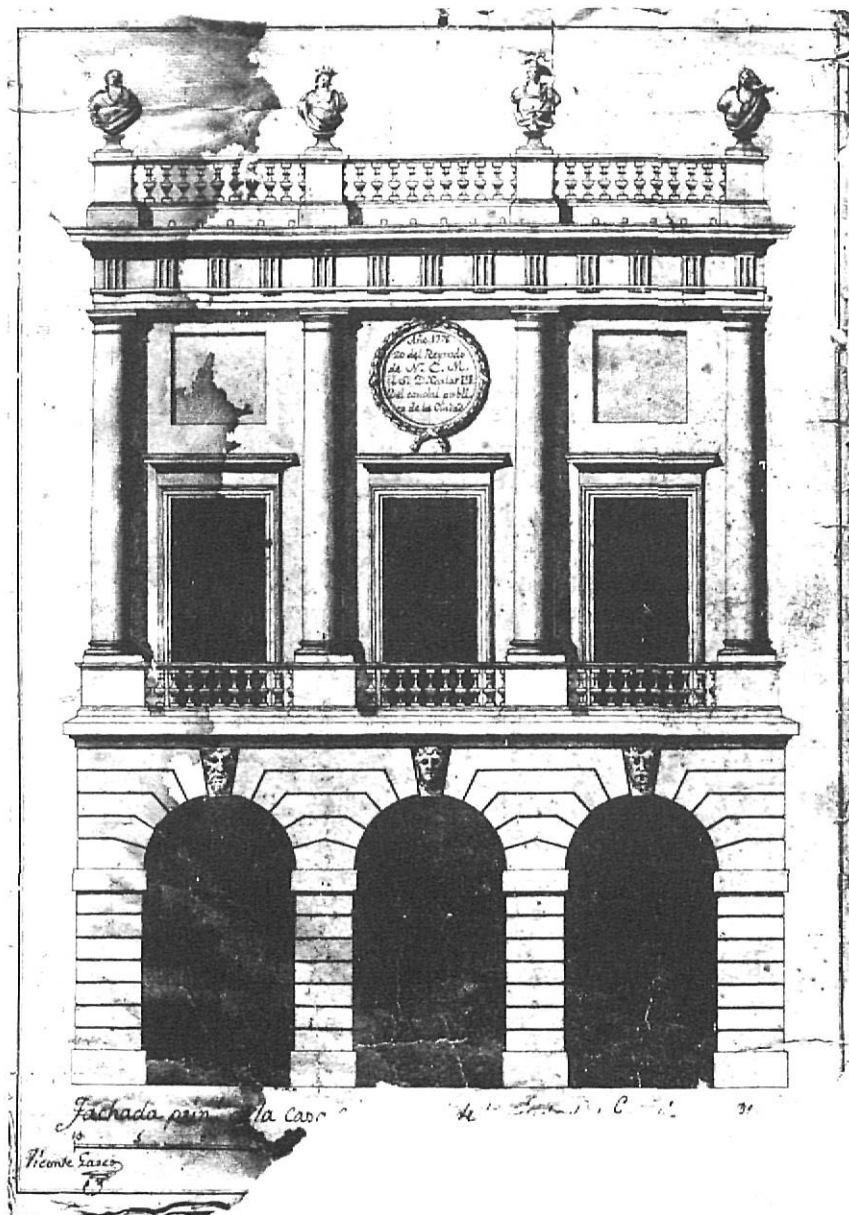
6.- A.M.G. Cartas-Ordenes, 1778, B-209.

7.- A.M.G. Ayuntamiento. Expediente, B-1809.

8.- A.M.G. Ayuntamiento. Expediente, B-1809.

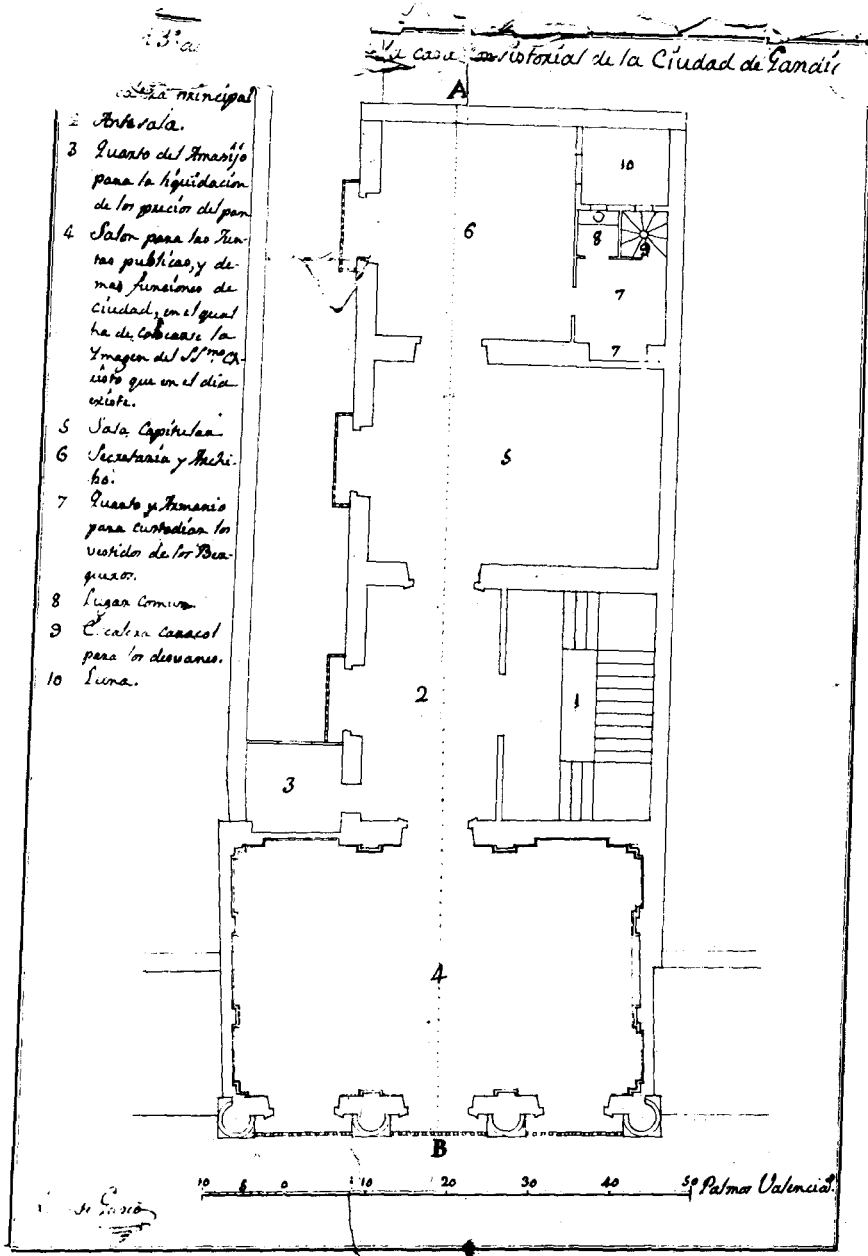
9.- A.M.G. Libro de Actas 1773, B-38.

10.- Morant, I.: *El declive del Señorío*, ed. Alfonso el Magnánimo, Valencia 1984, pags. 204-222.

11.- Berchez, J.: *Arquitectura y Academicismo en el siglo XVIII valenciano*, ed. Alfonso el Magnánimo, Valencia 1987.

presenta major valor que el d'un símptoma de l'estat de les coses, es dissoldrà posteriorment quan el poder constituït definesca les competències a nivell estatal de les obres d'aquest tipus. Ens referim, és clar, a la coneguda lluita entaulada per l'Acadèmia, entesa com a associació defensora dels interessos del grup il·lustrat d'Arquitectes, contra els gremis i els famosos frares-pràctics⁽¹¹⁾ pertanyents a Ordes Religiosos com és el cas d'Onofre Trotonda, pertanyent al Monestir de St. Jeroni de Cotalba, que immediatament va aparèixer en escena.

Projecte de l'Ajuntament de Gandia. Façana

Aquesta lluita a què al.ludim té lloc, anys després, ja el 1778, just un any després de la publicació de les Reials Ordres de Carles III, per les quals a la Real Academia de San Fernando de Madrid se li atorga el control de les obres públiques que es construesquen al territori espanyol. És el moment en què l'Estat dota a aquesta institució del poder necessari per a monopolitzar el fet arquitectònic definint-lo com una disciplina dotada d'una estructura i controlant els resultats de la projectació d'acord amb la imatge que pretén

imposar el nou estat il·lustrat.

A penes disposem de notícies del període transcorregut entre l'incendi de la Presó i la redacció del definitiu projecte de Gascó. El 1774⁽¹²⁾, les reunions del Consistori es realitzen a Palau, per a "defecte de la Casa Consistorial en amenaçar ruïna"; en aquesta situació Juan Desdier pretén vendre a l'Ajuntament la casa Almodí vell (situat en la mateixa Plaça Major), i davant la possibilitat d'habilitar-lo per a situar-hi l'Ajuntament es crida a Onofre Trotonda per a que procedesca al seu estudi. La qüestió es reprén ja el 1777 en què el 26 de setembre la Corporació..." pels inconvenients que es veuen de continuar el rumb de fer-se a la casa vella "...torna a plantejar-se la seva realització a l'Almodí vell, per a la qual cosa es crida de nou a Trotonda. Tanmateix, un mes després, el 30 d'octubre, la mateixa Corporació es refereix a inconvenients, ara, pel que fa a l'antic Almodí i a un major cost. Per això la qüestió queda closa, tornant a la situació inicial⁽¹³⁾.

En el moment en què es va prendre la decisió de realitzar l'edifici al lloc que va ocupar l'antic Ajuntament, s'adquireix la casa pertanyent a la Sra. Juana Roda. La ciutat recorre, d'acord amb la legislació del moment, al Consell del Regne, per a sol·licitar la facultat de construir el nou edifici, demanant igualment que se li autoritze el pagament de les 600 s. que costa la dita casa confrontant. D'acord amb la legalitat vigent, passa la planta, remesa per l'Ajuntament i els autors de la qual són Trotonda i Martínez, a la Reial Acadèmia per a la seva aprovació "Com està manat per punt general en les obres públiques de la classe de la nostra..." i és el juliol d'aqueix mateix any quan es notifica a l'Ajuntament que el seu expedient és "...Desarregladíssim. Ple de fullaraca i Adornaments impropis de les regles de l'Art..."⁽¹⁴⁾ proposant el Consell la seua tramesa a l'Acadèmia de Sant Carles per a que algun Acadèmic resolga el projecte, però ja amb una altra perspectiva...

L'Ajuntament rep, doncs, la notificació. Cap document que hàgem manejat deixa entreveure alguna sensació o opinió. Simple acatament de les ordres. Immediatament s'estableixen contactes amb Gascó formalitzant l'operació amb l'Acadèmic l'octubre del 1778.⁽¹⁵⁾ S'ha especulat sobre els llaços familiars de l'alcalde ordinari de Gandia, Antonio Castillo i Quincoces, amb Francisco Pascual Castillo i Quincoces, Marqués de Jura Real, que forma part del cercle acadèmic de València. No cap dada ens indueix a pensar que a aquesta relació es dega la introducció de Gascó en la realització del projecte. Les dades exposades enfoquen la qüestió de forma més imple; sovint es tendeix a pensar les coses segons desitjos personals, sempre lligats a criteris de valor no sempre fundats.

Tornem, però, al discurs del Consell en la Cort que remet a l'Ajuntament qüestionant el projecte de Trotonda; hi percebem tres aspectes que entronquen amb el discurs del moment:

– Atac al barroc tardà, quan diu que el projecte és "desarregladíssim, ple de fullaraca i adornaments..."

– Aposta pel nou llenguatge en denominar el projecte "impropi de les regles de l'art" definició i adscripció de l'art a unes regles.

– Concepte de l'Obra Pública com imatge i representació del nou Estat.

12.- A.M.G. Libro de Actas 1774, B-39.

13.- A.M.G. Libro de Actas 1777, B-40.

14.- A.M.G. Cartas-Ordenes 1778, B-209.

15.- A.M.G. Cartas-Ordenes 1778, B-209.

El Consell el remet a Sant Carles per "arreglar-lo amb seriositat i lluïment d'una Casa capitular en una ciutat principal i bella com Gandia", com hem citat anteriorment. ⁽¹⁶⁾

Així les coses, el 18 d'agost Gascó es desplaça a Gandia visitant les pedreres dels voltants de la ciutat i prenent dimensions del solar. Té finalitzat el projecte a finals de setembre i és aprovat definitivament al llarg del mes d'octubre. Per fi i després d'una pròrroga de quaranta-vuit hores sol·licitada per dos mestres arquitectes de Cullera que tenen intenció de participar a la subhasta, s'adjudica l'obra Joseph Martínez, mestre d'obres de la ciutat que sempre va ser present i de forma activa en les vicissituds de l'edifici, el diumenge 29. Apareix com a fiador Juan Sancho, comerciant, que al mateix temps és Diputat del comú...

Vol la pena detenir-se en algunes qüestions referents a la memòria de Gascó com a indicatius de la posició de l'Arquitecte, del seu concepte del fet arquitectònic, que al seu torn correspon al de l'Acadèmia de Sant Carles:

En primer lloc, les referències a "la exactitud y total arreglo a sus medidas", que ha d'emmarcar-se en la valoració de la matemàtica: espai neoclàssic, mètrica, art de la reproducció, ciència natural: estratègia de la mesura. se sotmet l'espai a la mida arribant a puntualitzar la possibilitat que en cas que no quadre la mida, per defecte, s'entén, haurà de procesir-se al seu ajust, abonant al veïnat allò que es requeresca. El concepte, doncs, prima sobre la realitat.

En segon lloc, l'ús dels materials nobles, de caràcter local. El viatge inicial a la ciutat és emprat no solament per l'amidament del solar sinó que es visiten les pedreres pròximes a la ciutat per a l'elecció del material. ⁽¹⁹⁾

En tercer lloc, la importància dels valors constructius de l'Arquitectura. Els plans defineixen la disposició constructiva dels elements arquitectònics, als quals haurà de remetre's el constructor. ⁽²⁰⁾

En quart lloc, la incorporació d'elements simbòlics a l'arquitectura, que passa a vehiculitzar una idea. En aquest cas, els busts de la Prudència, Justícia, Fortalesa i Temprança, les quatre virtuts, suposen una al·legoria d'allò que deu regir la vida del nou municipi.

En cinquè lloc, l'Arquitectura com a propaganda política. La inscripció de dades que deuen propagar-se queda incorporada a l'edifici com a element compositiu i ornamental: Referències típiques al poder Reial, any de la construcció i a qui correspon el pagament de l'obra.

En sisè lloc, remarcar el final de la polèmica gremialista a la qual al·ludíem abans. La contracta, per definició de la memòria, és única, estructurant-se en pagaments successius en funció del nivell d'execució de l'obra, nivell que és controlat pel director d'obra. Aquests pagaments es produiran, d'acord amb allò exposat a la memòria, al moment del contracte, en finalitzar el forjat, en posar la teulada i amb la recepció definitiva. Contrasta amb la contracta primera del 1773 del propi Joseph martíne ⁽²¹⁾ en què s'articula un pagament corresponent al 50 % a la firma del contracte i la resta en... dos pagos posteriors.

I per últim, la substitució de temes de caràcter ornamental, com florons

16.- A.M.G. Cartas-Ordenes 1778. Com dada supletòria, es defineixen com "ciutats" pròximes a Gandia: València i San Felipe (Xàtiva), i com "villes" també properes: Carcaixent, Alzira, Cullera i Oliva. aquestos són els llocs "en els quals s'havia de fer publicitat a la subhasta de les obres de l'Ajuntament.

17.- A.M.G. Cartas-Ordenes 1778, B-209.

18.- A.M.G. "Capitulos y condiciones bajo los quales..." expediente citat, 1778.

19.- A.M.G. Cartas-Ordenes 1778, B-209.

20.- P. Navascues, comenta aquesta característica com general dins del neoclacissisme: "La arquitectura de jo de practicarse como hasta entonces se vehía haciendo y desde la expedición de títulos hasta el sistema de representación gráfica todo cambió profundamente" op. cit. pag. 6.

21.- A.M.G. Ayuntamiento. Expedient.

i escultures sense programa a situar als arcs, per una escultura degudament programada i una definició d'elements decoratius com motlures que hauran d'executar-se amb precisió, d'acord amb allò estipulat als plans corresponents i sota un control estricte de l'ordre clàssic elegit, el més sobri.

Veiem, doncs, que la memòria de Gascó és un paradigma del nou mode d'entendre el fet arquitectònic iniciat amb l'Acadèmia. Les dades obtingudes no fan sinó corroborar les anàlisis realitzades per J. Berchez ⁽²²⁾ sobre la situació del moment i la crisi del món passat va igualada a la confiança d'uns pocs en l'Ordre Nou, en la "Raó". L'arquitectura adquireix un valor de representativitat del poder polític.

La distància amb el moment present s'engrandeix per moments. La voluntat actual de creació d'un nou ordre va paral·lela al debilitament creixent de les institucions, almenys en els seus aspectes més relacionats amb la representativitat; s'han establert mecanismes més subtils de poder, ja no es requereix aqueixa arquitectura parlant.

El temps, en descontextualitzar la façana de Gascó i enderrocar la resta de l'edifici, esborra en part la intenció. Alguna cosa semblant es va fer amb la trama i ja no s'accedeix a la plaça des del carreró de la presó, tenint com a fons un dels arcs neoclàssics. El conjunt de la Plaça va perdre el seu caràcter d'arquitectura tradicional, convertint-se en una paròdia en pedra artificial de l'ordre imposat per Gascó, i a la façana se li va afegir un edifici de port similar, un pastitx ornamentat que presenta greus dificultats sintàctiques, i si això no fos prou, es va crear una altra plaça situada a la seva part de darrere que en poc de temps expulsarà els dos últims edificis que ens parlaven d'una forma d'establir-se una població en un medi, d'unes tècniques constructives de caràcter local.

Tanmateix, el traçat de la Plaça Major no va quedar totalment alterat. La façana neoclàssica, almenys, roman al seu lloc originari. Es va moure la resta. Com en aqueix any de 1778, dos-cents anys després ha d'intervenir una instància de rang superior a la Municipalitat -la Direcció General de Belles Arts- evitant el trasllat de la façana cap al riu i, per tant, un dany irreparable a la trama urbana del Centre Històric de la ciutat, del qual s'hagués ressentit l'obra de Gascó en major mesura. La ciutat, no obstant això, no es va salvar del pastitx ni de la demolició d'una part de la seva trama urbana. Certament els temps no eren els de l'Acadèmia ni el seu poder el mateix.

La història, en certa mesura, es repeteix. Si el 1778 els dirigents són ancorats en un barroc moribund, el 1978 ho són en una caduca concepció monumentalista que no dubta a arrasar les empremtes d'una cultura de fort arrelament històric. Malgrat les nombroses destruccions sofertes, encara queda la imatge imponent de la façana concebuda per Gascó recordant a la ciutat que la qualitat en l'Arquitectura ha de ser la Norma a seguir en qualsevol intervenció pública i que sols mitjançant una decidida adscripció a aquesta qualitat i l'aposta decidida pels llenguatges propis del moment històric que ens toca viure es poden produir obres perdurables. L'empremta de Gascó va signar definitivament Gandia i això ha estat irremeiable. D'aquest fet, uns pocs ens congratulem.

22.- Berchez, J.: *Arquitectura y Academicismo...* op. cit; *Los comienzos de la Arquitectura Académica en Valencia: Antonio Gilabert*, ed. F. Domenech S.A., Valencia 1987.

A N E X

CAPITULOS Y CONDICIONES BAJO LOS QUALES SE HA DE
SUBASTAR Y EXECUTAR LA OBRA DE LA CASA
CONSISTORIAL, CARCELES Y AVITACION DEL CARCELERO DE
LA CIUDAD DE GANDIA Y SON COMO SIGUE:

1.- *Primeramente el Arentista en quien se remátase la obra tendra obligación de derribar la actual casa Consistorial y Carceles, que todo esta amenazando ruinas y la casa contigua a este edificio, que se ha comprado para agregar a la nueva obra, apuntalando y asegurando las casas de los lados, y desembarazando todo el terreno que incluye la nueva Planta, e igualando toda la superficie.*

2.- *Se ha de señalar y plantificar en el terreno toda la nueva obra conforme demuestran los diseños de ella con la mayor exactitud y total arreglo a sus medidas, en el concepto de que si por razon de los angulos tocásé la nueva obra alguna pequeña parte de las casas que confinan con ella, se satisfara por parte de la Ciudad a los vezinos el perjuicio, para que en nada se altere ni varie la disposición y medidas de la obra, y se abriran las zanjas para los fundamentos con un palmo de retreta a cada parte en lo general de toda la obra, y dos palmos y medio en lo particular en los postes de la fachada principal, y los correspondientes a ellos, profundando otras zanjas perpendicular y horizontalmente hasta encontrar terreno firme y zolido, y se llenaran de piedra noble de las canteras del monte de Santa Ana o del de San Antonio, y argamasa blanca con la correspondiente mezcla de arena del Rio, y la cal ha de ser del monte de San Antonio hasta el Azud de Berniza, sentadas las piedras a golpe de picon o de maza y con abundancia de agua dejandolo todo anivelado quatro dedos mas a bajo del suelo pisador; y en lo que mira a los referidos postes se han de hazer sus fundamentos de piedras sillares trabajadas a picon de buena magnitud, y poniendo en la primera ilada y en la ultima losas de un palmo y quarto de grueso, que cada dos cubran todo el poste y las retretas*

3.- *Sobre los referidos fundamentos se replanteara la obra conforme demuestran los diseños, dejando todos los bacios de puertas y ventanas haziendo dos iladas de piedra silleria de las Canteras del Azud de Berniza en la pared exterior del callizo y en los postes del Zaguán y Escalera cuyas iladas han de tener cada una dos palmos de altura en lo que mira a la pared del Callizo, y en lo que mira a los postes se han de conformar con la altura de la primera ilada o zocalo de los de la fachada, dando a las piedras todo el grueso de las paredes, atallantadas y pasadas de picoleta, y sentadas con la debida trabazon en sus juntas, y sobre lecho de argamasa delgada y sobre*

otras dos iladas se han de continuar las paredes de piedra noble y argamasa blanca, haziendo las brancas de puertas y ventanas y todos los vivos de angulos y esquinas de ladrillo recio de Villalonga o de Oliva, y de seis en seis palmos de altura se han de coxer tres iladas de ladrillo que traban todas las paredes y lo mismo en el cargamiento de la madera; y por lo que mira a los quatro postes de la fachada se han de hazer de piedra silleria de las referidas canteras trabajada en fino, y los postes correspondientes a estos de la pared del Zaguan y escalera, se han de hazer de la misma piedra trabajada a picon, con la advertencia de que los zocalos de los quatro postes de la fachada han de ser de piedra negra de las canteras de Potries, todo bien trabajado asi techos , como sobre techos, Juntas y paramentos, y se continuara la obra en la referida forma hasta la altura que demuestra el Perfil en que se ha de poner la madera para el piso del Entresuelo que ha de cubrir la avitacion del carcelero, y los calabozos, y ha de servir para prisi3n distinguida y Carcel de Mugerres, y en otra altura se han de poner las reboltonadas en la forma que demuestra el Perfil, cuyos reboltones han de ser en esta forma: Los de Diez y ocho palmos de largo han de ser de quatro del seis, y los de treinta palmos han de ser de quatro de la Mejoria, colocando otros reboltones dos palmos distantes entre si, zepillados con buril y regata, y poniendo parederos en todas las divisiones; y por lo que respecta a los calabozos se cubririran con bovedas de Algive o medios cilindros de un ladrillo de rosca y argamasa blanca, llenando los cercos de hormigon.

4.- Se continuaran las paredes y postes de toda la obra en la forma referida hasta la altura que demuestra el Perfil en que ha de colocarse el piso principal de la Casa Consistorial, colocando todas las reboltonadas de los calibres y en el modo referido en el capitulo antecedente, formando de piedra trabajada en fino los Arcos de la fachada principal, sus impostas y molduras conforme el dise1o de esta fachada, y los colaterales a estos arcos de 10 interior, se haran de ladrillo y yeso con la dovela correspondiente, dejando ranuras en estos arcos para los formeros de las bovedas que demuestra el Perfil, y tambien se cubririran todos los vacios de puertas y ventanas con arcos de ladrillo y yeso.

5.-Se continuaran todas las paredes para formar la avitacion principal en esta forma: La fachada principal, de piedra silleria trabajada en fino por la cara exterior, y por la interior trabajada a picon sacando los resaltos de las Pilastras que han de adornar el Salon principal y los bustos del Cornijon, conforme demuestran los dise1os, y todas las restantes paredes de mamposteria de piedra noble compuestos sus techos y paramentos, y argamasa blanca, con brancas y angulos de ladrillo, y sus iladas de seis en seis palmos de altura, y en el cargamiento de los reboltones; y si colocaran todas las reboltonadas de los mismos calibres de madera y en la misma forma que se ha expresado en los capitulos antecedentes, con la diferencia de que en las piezas que han de tener cielo raso, que son el recibidor o antecamara, el salon principal y la Sala Capitular, se han de encabironar con listones de tres dedos escasos de grueso y cinco dedos de ancho, clabados a todos los reboltones con clabos de a veinte, y se ha de entabacar con ladrillos recios, cubriendolo todo con

yeso y sobre la pared de medio ladrillo que divide la escalera de la antecámara se ha de poner una Jacena del calibre de la lisa de treinta, la que quedara oculta con la madia caña del cielo raso, y servira para cargar los reboltones en la forma que demuestra el Perfil; y por lo que respecta al cuarto del amasijo para la liquidación de los precios del pan, se cubrira con cielo raso y texado a la altura quatorce palmos, y en lo que mira al Salon principal, se colocaran sus reboltones a la altura que demuestra el perfil, los cuales ha de ser cada uno una lisa de a treinta y seis, dejandole toda la altura, y quitandole una oja por cada parte del ancho de un dedo y medio de grueso, colocandoles a dos palmos de distancia entre si, y encabirrandola y entabacandolo en la forma expresada.

6.- Se han de continuar todas las paredes de los mismos materiales formando los capiteles de sobre las medias columnas de la fachada principal y el cornijon de piedra silleria trabajada en fino, y las restantes paredes, de manposteria en el modo referido, y se formaran los desvanes a la altura que demuestra el Perfil, de forma que el texado del Salon principal desague a la Plaza y los demas texados al callizo, todos al mismo nivel de la Cornisa de la fachada principal, poniendo jacenas correspondientes desde el medio de la pared de la escalera hasta la que divide la Sala Capitular de la Secretaria y Archivo, y desde esta a la pared mediera, para que otros texados desaguen en dos tramos y corran las bigas en la direccion de la caída de las aguas, como demuestra el Perfil; y se colocaran todas las bigas para otros texados en esta forma; las que han de cubrir el Salon seran del mismo calibre que los reboltones de su techo; y en los tramos de a veinte y quatro han de ser las bigas de quatro del quaderno, y se entabacara con listones de tres dedos escasos de grueso y cinco de ancho, poniendo todas las bigas dos palmos distantes entre si y se entabacara con ladrillo recio cubierto con yeso, y se formaran los texados con texa de Oliva y argamasa blanca, haciendo un canal de medio circulo en las piedras de la cornisa de la fachada que reciva las aguas y las incline sobre las quatro columnas, y en correspondencia de ellas se pondran quatro canalones que recogen las aguas del texado del Salon, emplomando las juntas de la cornisa y canal, para que no puedan filtrar las aguas; y en lo que mira a los demas texados que han de desague en el callizo se correra una moldura que puede ser gola inversa con filetes y con bosel y se pondran a texas y se dara el desague a otro callizo poniendo canales de ojos de lata que arrojen las aguas en medio del callizo.

7.- Se continuaran las paredes de la Escalera Principal hasta la altura que demuestra el Perfil, dejando tres ventanas en los tres lados que caen dentro el trasero propio del edificio, para mas abundante luz a otra Escalera, formando el texado de los calibres de madera expresados y un cielo raso a nivel con su media caña, con la advertencia, que toda la madera ha de ser de la mejor calidad y buen meliz, de las peñas que se forman en Valencia o en Alzira. Se formara la Escalera principal con bovedas de tabique doble de ladrillo recio y yeso, formando las gradas de lo mismo, y haziendo para el arranque de otras bovedas el pie de manposteria, y se terminara otra escalera con boveda de mezcla por igual, que forme la raya del desembarco.

8.- *Se han de hazer todas las bovedillas de las reboltonadas de ladrillo y yeso, llenando los caños de los mismos materiales, y se pabimentara el piso de los desvanes de ladrillo recio y argamasa blanca, abrebando sus juntas, y se luciran todas las bovedillas con yeso, y las paredes de estos desbanes con argamasa y se formara la escalera caracol que ha de dar comunicacion a otros desvanes.*

9.- *Se formaran todos los cielos rasos de toda la avitacion principal con cañas y cordel bien texidos y clabados a todas las bigas con dos lineas de clabos y y trenillas en cada biga, llafandolo con yeso y formando las medias cañas y molduras que demuestra el Perfil, y se lucira toda la avitacion principal con yeso mestreando las paredes y cielos rasos, y divisiones, formando la decoracion del salon principal que manifestaran los diseños de orden Jonico, y haziendo tambien de yeso los ornatos de las puertas que comunican desde la antecamara a otro salon, y a la Sala Capitular, y se pabimentara todo de tableros grandes de oliva bruñida y cortados a plantilla, puestos a cartabon con cortapisas en cada pieza de los mismos tableros, sentados todos con argamasa blanca.*

10.- *Se haran todas las restantes bovedillas de las reboltonadas del Entresuelo en la forma referida, y todas las divisiones y la escalera que comunica desde la avitacion del carcelero a la carcel de Mugerres todo conforme demuestran los planos, y de tabique doble, luciendo otras bovedillas y tabiques con yeso, y las paredes con argamasa blanca, poniendo a la escalera perdaños y barandilla de madera y pabimentandolo todo con tableros grandes sin cortar, y argamasa blanca, a exencion de la carcel comuna y calabozos, que no han de tener mas piso, que una capa de ormigon de piedra muy menuda y argamasa blanca, y se formara el pozo con brocal y pila de piedra, los poyos chimenea y bazales, y los lugares comunes que manifiestan los planos con los correspondientes desagues y conductos.*

11.- *Se haran las bovedas esfericas que sirven de techo al Portico y Zaguan segun manifiesta el Perfil de ladrillo recio y yeso, luciendolas de lo mismo, y se luciran las paredes del expresado Portico y Zaguan con yeso, imitando perfectamente los postes y arcos de canteria de la fachada, corriendo las mismas iladas y recalados de las juntas, e imitandolo todo a la canteria, y lo mismo en las referidas bovedas del techo; y se pondran de Canteria de las canteras de Marchuquera las tres gradas primeras que comunican desde el Zaguan a la Escalera y tambien las tres primeras gradas del primer tramo, todo conforme manifiestan los Planos, y de una pieza cada grada, a exencion de la primera que podra ser de dos piezas, sino puede salir de una, todo trabajado en fino con bosal y filete. El resto de la Escalera se pabimentara de tableros grandes bruñidos. poniendo pendaños, pilastras y pasamanos y selletas de madera con balaustres de yerro, todo con la mayor perfeccion, chapando el frente de las gradas con tableros de verniz, y haciendo todo el buque de la escalera y tres bovedas con yeso, sacando maestras en los angulos y vivos.*

12.- *Se ha de colocar la balaustrada de piedra que demuestra el diseño de la fachada para la coronacion, y los quatro Bustos que representan las*

cuatro virtudes, Prudencia, Justicia, Fortaleza y Templanza, que parecen propias de este edificio, emplomando y engrapando las juntas para mayor solidez, de forma que todo quede enlazado y unido, y cada uno de los Bustos con su basa ha de ser todo de una pieza, machiembrada con el pedestal sobre que descansa, y del mismo modo se pondra la balaustrada de las ventanas del Salon principal, enplomando las juntas del piso de estos balcones, que formaran las piedras de la cornisa sobre que descansa esta balaustrada, y por lo que respecta al circulo guarnecido de un bosel y filete con el bosel entallado que ha de abrazar la inscripcion que S.Mag. ha mandado, y esta figurada en el, se ha de hazer la expresada moldura y laurel de marmol blanco, y el circulo interior de la inscripcion ha de ser una losa de una pieza de piedra negra lustrada de la cantera de Potries proxima a Gandia, y en ella se ha de grabar esta inscripcion, dorando las letras para que se hagan mas visibles, y llamen la atencion, y en lo que mira a los quatro zocalos del suelo de tierra sobre que cargan los quatro pilastrones de la fachada, han de ser de la misma piedra negra de Potries, pero sin lustrar, si solo atallantada, y todo el resto de la fachada de canteria de la mejor calidad y mas blanca y solida de las canteras del Azud de Verniza, atallantada en fino con lincetaduras en todos los vivos, a esquadra los lechos y sobre lechos, juntas y paramentos, y con igualdad de iladas y de la grandor y trabazon correspondiente a la mayor solidez y perfeccion, todo sentado sobre lecho de argamasa colada, bien alisado y acabado con toda exactitud; y asi mismo se han de poner el Humbral de la puerta principal de piedra de las canteras de Marchuquera y el de la puerta del carcelero, carcel comuna y calabozos, de la piedra del Azud de Berniza, cada uno de una pieza.

13.- Se ha de luzir todo el exterior de la obra con argamasa blanca bien curada y bruñida, haziendo en las brancas de las ventanas y en las esquinas y en las divisiones de los pisos unos fajones imitados a piedra y blanqueando el resto con cal; y se han de poner balcones de yerro de la parte del callizo que demuestra el Plan de la avitacion principal, entabacandolos y pabimentandolos de tableros grandes; y asimismo se pondran rexa fuertes de yerro en todas las ventanas de la carcel comuna, calabozos, y carcel de Mugeres, con sus marcos embevidos en las paredes, poniendo texadillos de madera sobre dichas ventanas para el resguardo de las aguas.

14.- Se han de colocar todas las puertas y ventanas que demuestran los Planos y las que se necesitan para los desvanes y su comunicacion, de las medidas que demuestran estos Planos, observando el que las de los desvanes han de ser llanas pero fuertes, y con las trabiesas correspondientes, zerrajas, zerros, pasadores y llaves segun a cada una convenga, y de madera nueva, pero bien seca y curada, para que no se vicien estas puertas y ventanas; Las de la avitacion del carcelero, carcel de Mugeres y prision distinguida, tambien han de ser de madera nueva y obra llana y fuerte como corresponde a su destino, a exencion de las ventanas que salen al exterior que han de ser guarnecidas con fajas de madera, quarto bosel y filete, con las erramientas correspondientes y las puertas de la carcel comuna y las de los calabozos han de ser fuertes, con correspondientes zerros, candados, zerrajas y llaves, y

han de estar guarnecidas de plancha de yerro bien clabada por la parte de adentro de estas carceles; y por lo que mira a la avitacion principal, han de ser todas las puertas y ventanas de madera bieja, las puertas de dos ojas y guarnecidas y apeinasadas, con fallebas a la Inglesa, zerrajas a la Castellana, llaves y vizagras y picaportes, todo correspondiente, con manesillas de bronce para estos picaportes; y las ventanas han de ser a la Castellana con la division de ventanones en la forma que se acostumbra todo guarnecido y con bandones de la misma pieza de los contramarcos, que solapen las juntas, poniendo en estas ventanas fallebas de arriba a bajo, zerrajas de golpe en los ventanones altos y pasadores en los del medio, todo fuerte y curiosamente trabajado y limado; por lo que respecta a las puertas principales de la calle han de ser de dos ojas de madera bieja con postigo y aldaba correspondiente con traviesas guarnecidas con gorzones o quicios y dados de bronce, poniendo balda, bernal, zerraja, zerrojo y llave; y en lo que mira al arco que esta al lado de esta puerta correspondiente a los de la fachada, se ha de serrar con bexas de yerro perpendiculares y horizontales hasta el arranque del arco, recibidas de una solera ancha de yerro, y en el claro del arco como radios del circulo.

15.- Se ha de lucir la avitacion principal en esta forma. El Salon principal se ha de lucir de estuco imitando a marmol blanco todo lo que es la arquitectura, y del mismo estuco de color de porcelana el resto de paredes y techo, y el guardapolvo que corre hasta la altura de las basas, de estuco imitando a jaspe, todo perfectamente acabado segun demuestran los diseños, colocando en el sitio que demuestra el Perfil la imagen de SSmo. Christo que tiene en el dia la ciudad en su Sala Capitular. Todas las restantes piezas de esta avitacion principal y la Escalera se han de dar de alabastro con guardapolvo o frizo de yeso pardo labado y todas las restantes avitaciones de la obra se han de blanquear con cal, y toda la carpinteria se ha de dar de aseite, y la erreria de secante, dejando toda la obra limpia y perfectamente acabada.

CONDICIONES

1.- Que el Arentista ha de costear todo el gasto de la obra asi de manufacturas, como de materiales, tanto de alvañileria, como de carpinteria, zerrageria, erreria, canteria y quanto se ofresca para la total construccion y perfeccion de la obra; como tambien todos los andamios, ainas y transportes, quedando solo de quenta de la ciudad satisfacer al Arentista la cantidad en que se rematase la obra, deviendo dar otro Arentista fiadores legos llanos y abonados, y pagar las escrituras del remate.

2.- Que la cantidad en que se rematare la obra se satisfara en quatro pagas iguales, la primera quando esten avilitados los fiadores, la segunda quando este puesta la reboltonada principal, la tercera quando este cubierta toda la obra, y la ultima quando este todo concluida y aprovada, debiendo preceder reconocimiento y aprovacion de la obra en todos los referidos estados.

3.- *Que la obra se ha de dar concluida dentro el tiempo de dos años contadores de el dia en que se entregase la primera paga, y no concluyendola dentro de este tiempo, se pondra gente que la concluya a costas de otro Arentista o de tres fiadores; y asimismo que si por olvido o qualquier otro motivo quedase por explicar alguna sircunstancia presisa o correspondiente a la perfeccion de la obra, o pudiera interpretarse por dudoso, se ha de entender, siempre como mejor convenga a otra obra, como si expresa y claramente existiese en los presentes Capítulos y Planos.*

4.- *Que al Arentista se le daran a mas de la cantidad en que se remate la obra todos los materiales que salieron de la demolicion y tambien se le daran francos los Planos y Capítulos, y las visuras o Direccion de la persona a quien se le encargase.*

5.- *Que por quanto los Planos en pequeño no pueden manifestar el buen gusto de las molduras, y de las partes de la obra en grande, en lo qual consiste la perfeccion de la obra, el Arentista ha de executarla con arreglo a los citados Planos y presentes Capítulos, bajo la direccion, y con arreglo a los dibujos en grande que dara el Arquitecto encargado de la direccion de la obra, si asi lo estimase el Consejo. Valencia a 18 de Septiembre de 1778.*

Vicente Gascó

